

Herrie over een herberg

Het nachtverblijf in Betlehem

Adriaan Soeting

Vier jaar geleden, na Kerst 2003, ontspon zich in het dagblad *Trouw* een interessante discussie over een woord in het kerstevangelie. Een ontbrekend woord, een woord dat niet was vertaald in de Nieuwe Bijbelvertaling – die overigens nog niet officieel verschenen was – en daar had menigeen aanstoot aan genomen. Het betrof namelijk de herberg, de herberg van Betlehem. Volgens het door ieder gekende verhaal bracht Maria haar kind ter wereld in een stal, ‘omdat voor hen geen plaats was in de herberg’ (Luc. 2:7). Een proeve van de NBV luidde echter: ‘omdat er voor hen nergens plaats was’. Prof. Henk-Jan de Jonge, hoogleraar Nieuwe Testament aan de Universiteit van Leiden, verdedigde in *Trouw* (30-12-03) de weergave van de NBV. Prof. De Jonge stelde: In de grondtekst staat *kataluma*, en dat Griekse woord is een algemene aanduiding voor ‘onderkomen’, ‘verblijfplaats’. Het Nederlands zou geen exact equivalent voor dit Griekse woord hebben, De Jonge wees op het begrip ‘transformatie’, dat een belangrijke rol speelt in de moderne vertaalwetenschap. Als een bepaald begrip uit de grondtaal geen equivalent heeft in de taal waarin vertaald wordt, dan moet de vertaler een ‘vertaaltransformatie’ toepassen. Hij moet dat begrip uit de grondtaal zo weergeven dat de bedoeling overkomt in de ‘ontvangende taal’, of de ‘doeltaal’, in dit geval dus het Nederlands. Daarom vond Prof. De Jonge de proefvertaling van Luc. 2:7 volkomen correct, ‘geheel in overeenstemming met de zorgvuldig gekozen uitgangspunten en doelstelling van de nieuwe vertaling’.

Vier dagen later stonden vier reacties afgedrukt in *Trouw* (3-01-04). Eén van hen die reageerden, was dr. Hans Oranje, docent aan de VU. Hij beweerde dat het Griekse woord *kataluma* wel degelijk heel specifiek een aanduiding kan zijn van een ‘herberg’. Hij wees op een tekst in het Oude Testament, Exodus 4:24, waar verhaald wordt dat Mozes en zijn vrouw Sippora op hun reis naar Egypte overnachtten in een *kataluma*; dat geldt natuurlijk voor de Griekse vertaling van de Thora, de Septuagint. Oranje vroeg zich zelfs af of er een mogelijk verband kon bestaan tussen Exodus 4:24 en Lucas 2:7.

Dr. Oranje vond het een grove fout dat de vertalers van de NBV het woord *kataluma* niet hadden vertaald. Hij sprak zelfs van ‘een enorme uitglip’.

Een andere inzender, dr. D.E. Knibbe, een niet-theoloog, wees op het feit dat het woord *kataluma* in de grondtekst een lidwoord bij zich heeft. Het gaat dus om een specifieke locatie, waar voor Jozef en Maria geen plaats was, het gaat om de herberg van Betlehem.

Uiteindelijk werd de zin in de NBV als volgt weergegeven: ‘omdat voor hen geen plaats was in het nachtverblijf van de stad’.

De herberg van Kimham, bij Betlehem

Nu was er in bijbelse tijden inderdaad een herberg in Betlehem. Wij weten zelfs de naam: het was de herberg van Kimham.

Ik geef hier weer wat de bijbel erover vertelt. In het boek 2 Samuël wordt de opstand beschreven van Absalom tegen zijn vader, koning David. David vluchtte uit Jeruzalem naar het plaatsje Machanaïm in het land Gilead, in het Overjordaanse. Daar werd hij opgevangen door een vermogend man, Barzillai. Toen Absalom was verslagen door de veldheer van David, wilde David Barzillai meenemen naar Jeruzalem om hem daar te belonen. Deze weerde echter alle geschenken af, maar zei: ‘Neem liever Kimham met u mee, mijn heer en koning, en behandel hem zoals u voor ogen staat’. David antwoordde: ‘Kimham zal met mij meegaan, en ik zal hem behandelen zoals u voor ogen staat. Ik zal doen zoals u wenst’ (2 Sam. 19:38-39). En Kimham ging met koning David mee. Wat David voor weldaden aan Kimham schonk wordt helaas niet vermeld. Liet hij het geven van de beloning over aan zijn zoon Salomo? Toen koning David later zijn einde voelde naderen, gaf hij zijn zoon en opvolger Salomo een aantal instructies, onder andere deze: ‘Maar de zonen van Barzillai uit Gilead moet je goed behandelen. Laat hen aan je hof te gast zijn, want zij hebben mij gastvrij onthaald toen ik op de vlucht was voor je broer Absalom’ (1 Kon. 2:7). Hier bestaat de weldaad uit het genodigd worden aan de koninklijke dis. Maar is aan Kimham nog niet iets anders geschonken, al door David zelf? Mogelijk een herberg, oftewel een karavanserai. In Jeremia 41:17 is namelijk sprake van de herberg van Kimham, waar vluchtelingen hun toevlucht zochten. Althans in de Hebreeuwse grondtekst. Daar staat *geroet Kimham*, en *geroet* betekent ‘herberg’, naar het woord *ger*, dat ‘vreemdeling’ betekent. Toch zoekt u het woord

Adriaan Soeting vermoedt dat er in de dagen van de profeet Jeremia al gelogeed is in de herberg van Betlehem, en leidt ons rond in de teksten achter de diverse vertalingen.

Ds. A.G. Soeting is emeritus-predikant te Amsterdam en medewerker van *Interpretatie*

Foto: Anton Sinke

'herberg' vergeefs in Nederlandse of andere vertalingen, omdat men de woorden *Geroet Kimham* opvat als een plaatsnaam, die men vervolgens onvertaald laat. Zo doet ook de NBV: 'naar Gerut-Kimham, vlak bij Betlehem'. De Statenvertaling geeft echter in de 'Aantekeningen' de andere vertaalmogelijkheid: 'Dat is, woonplaats, herberg, [...] waar Chimham als vreemdeling verkeerd of gewoond had; zijnde de plaats, gelijk sommigen meenen, bij Betlehem, door David, uit zijn eigen goed geschonken, tot eene belooning der weldaden, die hij van zijnen vader Barzillai ontvangen had ten tijde van zijn vluchten voor Absalom.' Het is even doorbijten, zo'n lange zin uit de Aantekeningen, maar de bedoeling is duidelijk. De herberg zou een geschenk geweest kunnen zijn van David aan een zoon van zijn weldoener Barzillai¹. David kwam zelf uit Betlehem en zal daar bezittingen hebben gehad waaruit hij onderdelen ten geschenke kon geven. Ook Luther vertaalde: '(sie) kehrten ein in der Herberge Kinhams bei Betlehem'; zo luidt althans de tekst in de moderne Luthervertaling van 1985.

Een einde en een nieuw begin

Het verhaal over de herberg bij Betlehem in Jeremia begint met een moord. Die vond plaats ten tijde van Nebukadnessar, de koning van Babel. Die had in 586 v. Chr. Jeruzalem veroverd, en het koningshuis en voorname inwoners naar Babel gevoerd, maar hij liet het landje Juda nog enige vorm van vrijheid. Hij benoemde namelijk een Joodse landvoogd, Gedalja. Deze gouverneur had zijn residentie in het plaatsje Mispa, dat ten noorden van Jeruzalem ligt. De benoeming van Gedalja werd door een nazaat van koning David, Jismaël, met lede ogen aangezien. Jismaël beraamde een aanslag en met een aantal mannen pleegde hij een overval op het paleis van de gouverneur en vermoordde Gedalja en diens staf, waaronder ook ambtenaren van Nebukadnessar. Een kind kan begrijpen dat zo'n wandaad de wraak van de koning van Babel zou uitlokken. Jismaël nam dan ook onmiddellijk de vlucht, maar niet nadat hij nog een groep pelgrims die toevallig door Mispa trok bijna volledig had uitgemoord. Jismaël wilde ook nog de bevolking van Mispa meevoeren. Aanhangers van de vermoorde Gedalja wisten later de gegijzelden te bevrijden, maar die durfden niet meer terug te keren naar Mispa, uit angst voor de vergelding van Nebukadnessar. Wij kunnen ons hun angst indenken, weet hebbend van wat de inwoners van Putten is overkomen in de Tweede Wereldoorlog. De bewoners van Mispa vluchtten naar Egypte en dwongen daarbij de profeet Jeremia, ook een inwoner van Mispa, tegen diens zin mee te gaan. Ze gingen eerst, zo staat in Jeremia 41:17, 'naar Gerut-Kimham², vlak bij Betlehem. Daar bleven ze korte tijd'. Of gingen ze naar de 'herberg van Kimham' bij Betlehem? Dat laatste lijkt mij heel aannemelijk. Daar bij de herberg van Kimham ging het laatste restje van Israëls vrijheid verloren. Dan krijgt echter het bericht van de engel in Lucas 2 een extra dimensie. De engel verkondigt bij de geboorte van de Redder, op diezelfde plaats, bij de stad van David waar eenmaal de vrede voor Israël voor eeuwen verloren ging, 'vrede op aarde voor alle mensen die hij, God, liefheeft'³. Om echter verband te zien tussen Lucas 2:7-14 en Jeremia 41:17 zou in beide teksten het woord 'herberg' gehandhaafd moeten worden.

¹ De Leidse Vertaling spreekt van de 'schaapskooien van Kinham', maar legt dan uit: 'onzekere lezing en vertaling; anderen herberg.'

² Voor Gerut als plaatsnaam pleit het feit dat er geen lidwoord voor staat.

³ Deze gedachte werd uitgewerkt in een preek van ds. H.W. Creutzberg (1875-1940).